

УДК 336.[665+722.142]:061.23

ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ КРЕДИТНИХ СПІЛОК НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РЕФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Р.Р. Коцовська¹

Проаналізовано найбільш проблемні та сучасний фінансовий стан вітчизняних кредитних спілок. Кредитні спілки за спеціальним законодавством працюють на кооперативних засадах, однак не визнаються на державному рівні неприбутковими організаціями. Звернено увагу на неправомірне запровадження у їхню діяльність реєстраторів розрахункових операцій, що призведе до збільшення їхніх витрат і поступового зниження вітчизняної системи кредитної кооперації. Рекомендовано першочергові шляхи, що допоможуть закріпитися кредитним спілкам на фінансовому ринку України.

Ключові слова: неприбутковість кредитних спілок, кооператив, фінансовий сектор, реформування, резервний капітал, резерв на покриття неповернених кредитів, реєстратор розрахункових операцій.

Постановка проблеми. В умовах сьогоденної політичної, економічної та фінансової криз в Україні одним із головних завдань є перегляд системи організації діяльності всіх учасників фінансового ринку. Банківська система держави – це ключовий фінансовий посередник, тому її реорганізації приділяють найбільшу увагу. Не можна, однак, забувати про підтримку небанківських фінансових посередників, особливо установ кредитної кооперації – кредитних спілок, що володіють внутрішніми інвестиційними ресурсами, які потрібно зберегти і використовувати для розвитку економіки.

Державні органи упродовж останніх десятиліть діяльність кредитних спілок ставили майже на один рівень із ломбардними установами, не брали до уваги, що кредитні спілки – це кооперативні установи, не розглядали ті законопроекти, що пропонували кредитні спілки для покращення їхньої діяльності та законодавчої стабільності. Питання діяльності та ролі кредитних спілок на вітчизняному фінансовому ринку досліджено у працях таких науковців: О.Г. Волкова, В.В. Гончаренко, О.П. Єрмак, В.П. Левченко, О.О. Луцишин, А.Я. Хомутенко, О.М. Юркевич та ін.

Метою роботи є дослідження діяльності кредитних спілок у період реформування фінансового сектору України, підсилення аргументів щодо збереження за ними статусу неприбутковості та установ, що надають фінансові послуги на договірній основі.

Результати дослідження. Складна політично-економічна ситуація в Україні за останні два роки не могла не позначитися на ринку фінансових послуг. Розроблення та поступова реалізація Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 р., безперечно, у подальшому сприятиме його фінансовій стабільності.

Головною метою Комплексної програми є створення фінансової системи, що здатна забезпечувати сталий економічний розвиток завдяки ефективному перерозподілу фінансових ресурсів в економіці на основі розбудови повно-

цінного конкурентного середовища згідно із стандартами Європейського Союзу. Реформи проводять в усіх сегментах фінансового сектору – у банківському секторі, секторі небанківських фінансових установ, на фондовому та інших ринках. Ефективність реформ буде досягнута шляхом проведення комплексних змін у регуляторах фінансового сектору та шляхом очищення від "баластів" серед його учасників, відновлення та посилення довіри до гравців ринку, забезпечення рівноправності всіх учасників фінансового сектору [4].

Аналізуючи діяльність на сучасному етапі учасників небанківського сектору, а саме кредитних спілок (КС), цілком погоджуємось, що є потреба звільнитися від тих установ, які працюють непрозоро та не за кооперативними принципами, дійсно тільки зменшують довіру населення до діяльності всієї вітчизняної системи кредитної кооперації.

Однак знову треба наголошувати на тому, що до діяльності цих фінансових установ потрібно всім державним та фіскальним органам і регуляторам фінансового ринку ставитися зовсім з іншої позиції, аніж до основних установ фінансового сектору – банків. Надання фінансових послуг кредитними спілками тільки своїм членам не можна прирівнювати до фінансових послуг банків, які є підприємницькими структурами і метою діяльності яких є отримання прибутку.

Кредитні спілки, маючи своїм завданням фінансову взаємодопомогу своїх членів – фізичних осіб, діють на кооперативних засадах і не мають на меті отримання прибутку. У теперішні кризові часи кредитні спілки – це чи не єдині фінансові установи, які задовольняють потреби українців у дрібному кредиті та кредитують малих і середніх сільгоспвиробників. За рахунок цих кредитів, хоча б частково, вирішують державні соціальні проблеми (житлове будівництво, ремонт, енергозбереження), більш-менш розвивається мале підприємництво та сільгоспвиробництво. На діяльність вітчизняних кредитних спілок упродовж трьох останніх років здійснює тиск надзвичайно складна політична, економіко-фінансова, соціальна ситуація у країні. У цих умовах усі фінансові показники кредитних спілок, безперечно, спадають (табл. 1).

Дані табл. 1, які порівнюємо за три квартали 2015 р. з аналогічним періодом минулих років, підтверджують зазначену вище тезу. Хоча у складному 2014 р. помітне зростання капіталу на 8,8 % порівняно з попереднім роком, уже у 2015 р. капітал кредитних спілок зменшився на 20,6 %. Загальний капітал кредитних спілок формується в основному за рахунок пайових внесків членів кредитних спілок (51 % – пайовий капітал), відрахувань до резервного капіталу (45 %) і тільки 4 % становить додатковий капітал.

Вихід членів із кредитних спілок, що спостерігалось за останні два роки, безперечно, зменшує пайовий капітал. Щодо резервного капіталу, то проблема полягає в тому, що його заповнення кредитні спілки здійснюють за рахунок нерозподіленого доходу, однак, відзначаємо, що упродовж 2015 р. кредитні спілки отримали збитки [5]. Депозитна база кредитних спілок зменшилася досить істотно, майже на 18 % за 9 місяців 2015 р., порівняно із таким же періодом попереднього року. Цю ситуацію можна пояснити тим, що значно зменшилась кількість членів, що відкривають депозитні рахунки через побоювання втратити свої кошти, а також через оподаткування доходів за цими рахунками (стягується 20 % ПДФО і 1,5 % військового збору).

¹ доц. Р.Р. Коцовська, канд. екон. наук – Львівський інститут ДВНЗ "Університет банківської справи"

Табл. 1. Динаміка основних показників діяльності кредитних спілок станом за 2013-2015 рр.

№ з/п	Показник	Станом на			Темп приросту, %	
		30.09.2013 р.	30.09.2014 р.	30.09.2015 р.	2014 /2013	2015 /2014
1	Кількість зареєстрованих КС	628	589	589	-6,2	0
2	Кількість членів КС (тис. осіб), з них	978,7	910,6	751,7	-7,0	-17,5
3	Кількість членів КС, які мають внески на депозитних рахунках (тис. осіб)	45,5	35,8	26,8	-21,3	-25,1
4	Кількість членів КС, які мають діючі кредитні договори (тис. осіб)	232,5	214,5	169,9	-7,7	-20,8
5	Загальні активи (млн грн)	2 807,2	2 598,8	2 193,0	-7,4	-15,6
6	Капітал (млн грн)	1169,2	1271,5	1009,7	+8,8	-20,6
7	Кредити, надані членам КС (залишок на кінець періоду) (млн грн)	2 621,7	2 321,7	1924,9	-11,4	-17,1
8	Депозити членів КС (залишок на кінець періоду) (млн грн)	1 363,3	1 102,6	905,5	-19,1	-17,9
9	Сума кредиту на одного позичальника (тис. грн)	11,3	10,8	11,3	-4,4	+4,6
10	Сума депозиту на одного вкладника (тис. грн)	30,0	30,8	33,8	+2,7	+9,7
11	Частка членів КС, що мають кредити, від загальної к-ті членів (%)	23,8	23,6	22,6	-0,8	-4,2
12	Частка членів КС, що мають депозити, від загальної к-ті членів (%)	4,6	3,9	3,6	-15,2	-7,7
13	Заборгованість за простроченими, неповерненими кредитами (млн грн)	–	455,8	489,1	–	+7,3
14	Питома вага прострочених кредитів у кредитному портфелі %	–	19,6	25,4	–	+29,6

Джерело: складено за даними [5].

Розглядаючи загальні активи кредитних спілок України, зауважуємо, що спадання майже аналогічне: мінус 15,6 % за три квартали 2015 р., порівняно з відповідним періодом 2014 р. І хоча кредитні операції у загальній сумі активів становлять 87,8 %, тільки близько чверті членів кредитних спілок отримали кредити, причому середній розмір кредиту на одного члена становить незначну суму – 11,3 тис. грн. Найчастіше члени кредитних спілок отримують споживчі кредити (88,3 %), частка комерційних кредитів становить тільки 11,7 % від загального кредитного портфеля. При цьому найбільшу частку у структурі кредитного портфеля спілок становлять кредити, надані на 12 місяців (52,3 %), але, що позитивно, у структурі депозитного портфеля також найбільша частка (61,1 %) припадає на довгострокові депозити. І все ж кредитні спілки не уникли значної кредитної заборгованості. Заборгованість за простроченими та неповер-

неними кредитами станом на 30.09.2015 р. становить 25,4 % від загальної суми кредитного портфеля (рис. 1).

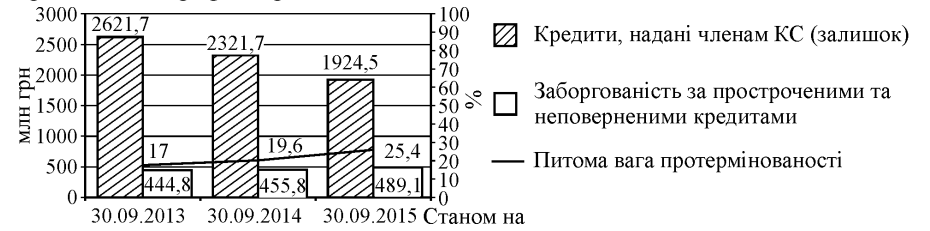

Рис. 1. Питома вага прострочених кредитів у кредитному портфелі кредитних спілок [5]

Дуже проблематично повернути кредитним спілкам ті кредити, які прострочені понад 12 місяців, частка їх значна – 66 % (табл. 2). У цьому разі резерви, сформовані для забезпечення покриття неповернених кредитів, негативно вплинули на фінансовий результат кредитних спілок, збитки за 9 місяців 2015 р. становлять 2,1 млн грн [5].

Табл. 2. Класифікація заборгованості кредитних спілок за рівнями прострочення за 9 місяців 2014-2015 рр.

Показник	Станом на			
	30.09.2014 р.		30.09.2015 р.	
	сума (млн грн)	питома вага %	сума (млн грн)	питома вага %
1-й рівень прострочення (30-90 днів)	85,4	18,7	54,4	11,1
2-й рівень прострочення (91-180 днів)	52,5	11,5	41,2	8,4
3-й рівень прострочення (181-365 днів)	52,8	11,6	70,9	14,5
Більше 12 місяців	265,1	58,2	322,6	66,0
Усього	455,8	100,0	489,1	100,0

Джерело: складено за даними [5].

Отже, сьогодні кредитні спілки України постали перед надзвичайно великою проблемою: дві третини членів не здійснюють жодних операцій, однак й ті операції, що проводяться, не приносять доходу. Навіть на початках своєї діяльності ці фінансові установи користувалися значно вищою довірою, бажанням членів допомагати собі та своїм спілчанам. Є кілька причин, чому у сучасних умовах кредитні спілки різко втрачають фінансову стабільність, довіру вітчизняних громадян до них.

Перша, мабуть найголовніша, полягає в тому, що державні та фіскальні органи не підтримують розвиток цих фінансових установ, а, навпаки, здається, бажать наповнити державний бюджет, визнавши кредитні спілки прибутковими установами та приєднавши їх до установ, що надають послуги покупцям, щоб запровадити реєстратори розрахункових операцій (РРО), заперечуючи цим самим усі законодавчі та нормативні акти, за якими діють кредитні спілки (табл. 3).

Проте у Податковому кодексі України (2015 р.) у ст. 133 п. 133.4.6. кредитна спілка не числиться неприбутковою організацією, причому сільськогос-

подарські обслуговуючі кооперативи, кооперативні об'єднання сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів мають статус неприбуткових [6].

Табл. 3. Основне законодавство щодо діяльності кредитних спілок України

Закон України	Стаття закону	Зміст статей законів
ЗУ "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" (2001 р. зі змінами)	1.1, 1.2	Кредитна спілка – фінансова установа, яка надає одну чи кілька фінансових послуг і має право за рахунок залучених коштів надавати фінансові кредити на власний ризик
ЗУ "Про кредитні спілки" (2001 р. зі змінами)	1	КС – неприбуткова організація, заснована фізичними особами, професійними спілками та їх об'єднаннями, на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів КС
	11	Члени кредитних спілок мають право отримувати дохід на свій пайовий внесок
	21.3	Нерозподілений дохід за результатами фінансового року, що залишається в розпорядженні кредитної спілки, розподіляється за рішенням Загальних зборів між членами КС, пропорційно розміру їх пайових внесків у вигляді відсотків. При цьому, передусім, відбувається необхідне наповнення капіталу та резервів.

Примітка: склав автор на підставі [2, 3].

У Законі України "Про кооперацію" визначено, що "кооператив – це юридична особа, утворена фізичними особами та/або юридичними особами, які добровільно об'єдналися на основі членства для ведення спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення своїх економічних, соціальних та інших потреб на засадах самоврядування" [1]. Чим же відрізняється кредитна спілка, що діє за кооперативними принципами, створена фізичними особами з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні за рахунок об'єднаних грошових внесків, від обслуговуючого сільськогосподарського кооперативу? Напевно тим, що впродовж 12 років її не визнано Законом України "Про кооперацію" (2003 р.) кооперативною установою.

Отже, кредитні спілки десятиліттями працюють під "Дамоклевим мечем" невизнання їх неприбутковими. Недаремно у вересні 2015 р. Голова Правління ЦКС "Анісія" у Львові (КС – одна з найуспішніших у системі кредитної кооперації) Володимир Сидоровський подав Петицію "Припинити знищення і забезпечити розвиток кредитних спілок" до Президента України П.О. Порошенка [7]. Упродовж другого півріччя 2015 р. установи системи української кредитної кооперації плідно працювали над тим, щоб скасувати наведені вище неправомірні вимоги. За круглими столами збиралися посадові особи Всеукраїнських асоціацій кредитних спілок, Національного банку України, Державної фіскальної служби та Президент Всесвітньої Ради кредитних спілок Брайан Бренч.

Людмила Кравченко (віце-президент Національної асоціації кредитних спілок України – НАКСУ) під час обговорення цих спірних питань надала просту і зрозумілу відповідь: "члени кредитних спілок не є покупцями, у ході кре-

дитно-ощадних операцій спілок не відбувається перехід прав власності, реєстрація усіх фінансових операцій у спілках здійснюється за допомогою спеціальних обліково-реєструючих систем, а наслідком неможливості набуття статусу неприбутковості стане закриття не менше як 100 невеликих кредитних спілок, які працюють, в т.ч., і у віддалених сільських районах. Істотне зменшення активів великих кредитних спілок призведе не тільки до припинення або значного обмеження доступу до фінансових ресурсів місцевого населення, але й до скорочення робочих місць із відповідним зменшенням сплати податку на доходи фізичних осіб, єдиного соціального внеску та військового збирання у сумах, які істотно перевищуватимуть можливі обсяги податку на прибуток, який міг би бути сплачений такими кредитними спілками" [7].

Підтверджуючи тезу щодо недоречності застосування кредитними спілками реєстраторів розрахункових операцій, наголошуємо – фінансові послуги кредитних спілок (залучення внесків (вкладів) від членів на їхні депозитні рахунки та надання їм кредитів) надаються на договірних умовах, при цьому використовуються загальноприйняті готівкові та безготівкові документи.

Тривала та копітка робота всіх державних структур та регуляторів ринку фінансових послуг все-таки завершилась тим, що 13 листопада 2015 р. у Верховній Раді України зареєстровані до розгляду законопроекти № 3480 "Про внесення зміни до ЗУ "Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування і послуг" і № 3481 "Про внесення зміни до статті 133 Податкового кодексу України щодо статусу неприбутковості кредитних спілок" [8, 9]. Інша причина, що негативно впливає на стабільність діяльності кредитних спілок України – це надзвичайно довга часова процедура узгодження статей всієї законодавчої бази щодо діяльності кредитних спілок (або небажання узгодження) та нинішні поетапні зміни, що вносяться у сферу регулювання фінансовим сектором України.

У 2016 р. функції Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг), будуть передані Національному банку України (НБУ) та Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР). Роль НБУ, як регулятора системи кредитної кооперації, полягатиме в удосконаленні законодавчої бази та очищенні ринку, НКЦПФР регулюватиме діяльність кредитних спілок на ринку цінних паперів.

Проте упродовж 2015 р. інформація щодо заміни регулятора, яка не пояснюється ЗМІ та іншими інформативними засобами, негативно, з острахом сприймається членами кредитних спілок, зменшення їх кількості зростає, що призводить до погіршення всіх показників фінансової діяльності кредитних спілок, втрати їх іміджу як стабільних фінансових установ серед громадян України.

Висновки. Отже, затвердження Верховною Радою України поданих на розгляд проекту ЗУ "Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування і послуг" № 3480 і проекту № 3481 "Про внесення зміни до статті 133 Податкового кодексу України щодо статусу неприбутковості кредитних спілок" № 3481 від 13.11.2015 р., внесення змін у Закон України "Про кооперацію" щодо визнання кредитних спілок кооперативами вирішить для них найбільш чітке питання діяльності, закріпить їх статус,

відродить довіру громадян України до ідеї фінансової взаємодопомоги. На фінансовому ринку України функціонуватимуть ефективні установи небанківського сектору, які надаватимуть послуги населенню, малому і середньому бізнесу, вносячи посильний вклад у розбудову вітчизняної економіки.

Література

1. Закон України "Про кооперацію". [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://zakon.rada.gov.ua/go/1087-15>.
2. Закон України "Про кредитні спілки". [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://zakon.rada.gov.ua/go/2908-14>.
3. Закон України "Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг". [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://zakon.rada.gov.ua/go/2664-14>.
4. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18563297>.
5. Підсумки діяльності кредитних установ за 9 місяців 2015 року. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://nfr.gov.ua/pokaznyki_ks_9mis2015pdf.
6. Податковий кодекс України. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17>.
7. Кравченко Л. Виступи на засіданнях, присвячених вирішенню питань неприбутковості кредитних спілок та запровадження РРО (вересень-грудень 2015 року) / Л. Кравченко. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.Unascu.org.ua>.
8. Проект Закону України "Про внесення зміни до статті 133 Податкового кодексу України щодо статусу неприбутковості кредитних спілок" від 13.11.2015 р., № 3481. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://nfr.gov.ua/news/205.html?PrinVersion>.
9. Проект Закону України "Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування і послуг" від 13.11.2015 р., № 3480. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://nfr.gov.ua/news/205.html?PrinVersion>.

Надійшло до редакції 05.02.2016 р.

Коцовская Р.Р. Пути обеспечения развития кредитных союзов на современном этапе реформирования финансового сектора Украины

Проанализированы самые злободневные проблемы и современное финансовое состояние отечественных кредитных союзов. Кредитные союзы по специальному законодательству работают на кооперативном основании, но не признаны на государственном уровне неприбыльными организациями. Обращено внимание на неправомерное внедрение в их деятельность регистраторов расчетных операций, что приведет к увеличению их расходов и последовательному уничтожению отечественной системы кредитной кооперации. Рекомендованы первоочередные пути, которые помогут закрепить кредитным союзам на финансовом рынке Украины.

Ключевые слова: неприбыльность кредитных союзов, кооператив, финансовый сектор, реформирование, резервный капитал, резерв на покрытие невозвращенных кредитов, регистратор расчетных операций.

Kotsovska R.R. The Ways of Providing Credit Unions Development on the Modern Stage of Reformation of Financial Sector of Ukraine

The most urgent problems and modern financial state of credit unions are analysed. Credit unions operate under a special law; their activity is based on cooperative principles, however the state does not recognize them as non-profit institutions. The author focuses on the fact that the implementation of the payment transactions registrar for their activities is wrongful, will increase spending, and the gradual destruction of the national system of credit cooperation will be real. Some priority ways are recommended to help credit unions to gain a foothold in the financial market of Ukraine.

Keywords: non-profit credit unions, cooperatives, financial sector, reform, reserve capital, reserve for compensation of defaulted loans, the registrar of payment transactions.

УДК 331.2(477)

ГІДНА ЗАРОБІТНА ПЛАТА – ЗАПОРУКА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ УКРАЇНИ

Г.Я. Кучер¹

Проаналізовано стан оплати праці в Україні, її динаміку та відповідність світовим стандартам, досліджено купівельну спроможність заробітної плати. Визначено негативні тенденції в оплаті праці. З'ясовано причини низького рівня заробітної плати. Показано особливості впливу розміру заробітної плати на соціально-економічний розвиток країни. Доведено потребу удосконалення економіко-інституціонального механізму формування системи оплати праці на основі врахування досвіду розвинених країн. Запропоновано цілісну концепцію забезпечення гідної заробітної плати, яка включає комплекс заходів з удосконалення державного регулювання оплати праці у поєднанні з реформуванням всієї економіки.

Ключові слова: оплата праці, прожитковий мінімум, міжнародні стандарти, диференціація, мінімальна заробітна плата, державне регулювання, модернізація економіки, заробітна плата, сукупний попит, доходи населення.

Постановка проблеми. Актуальним питанням сьогодення є забезпечення належного рівня життя населення. Гідна оплата праці є потужним мотиватором працівників, фактором зростання ВВП країни і конкурентоспроможності національної економіки. Заробітна плата формує сукупний попит населення, оскільки більшу її частину використовують на поточне споживання. Недостатній попит на ринку призводить до скорочення темпів економічного зростання.

В Україні рівень заробітної плати більшої частини населення є дуже низьким і не забезпечує простого відтворення робочої сили. Найменш забезпечені верстви населення зазнали найбільшого зниження реальних доходів і зменшення кількісних параметрів споживання [1]. Поляризація населення за рівнем доходів призвела до "розмивання" нечисленного середнього класу. Значна частина працівників отримує заробітну плату близьку до мінімальної. Існуючі стандарти оплати праці не відповідають реальним потребам населення. Надмірна диференціація українського населення супроводжується загальною бідністю і негативною економічною динамікою.

У 2014-2015 рр. Україна пережила політичну, фінансово-економічну та банківську кризи. Анексія Криму та конфлікт на сході України, разом із нагромадженими у попередні роки макроекономічними дисбалансами, зруйнували макрофінансову стабільність держави. Політика економії державних видатків в умовах низького життєвого рівня населення провокує катастрофічне звуження споживчих можливостей найменш забезпечених прошарків населення, посилює соціальне відторгнення жителів багатьох територій (передусім сільського населення). Значна девальвація національної валюти призвела до стрімкого зростання цін та зовнішнього державного боргу України. Заробітна плата в Україні стала однією з найнижчих у світі. Рівень зарплат та пенсій в Україні вже давно не відповідає реальному прожитковому мінімуму і не забезпечує потреби населення. Існуючий механізм формування оплати праці виявився неефективним і не відповідає ринковим умовам господарювання. Виникла потреба комплексного

¹ доц. Г.Я. Кучер, канд. екон. наук – Буцацький інститут менеджменту і аудиту